การเรียนรู้ด้วยตนเอง
(SELF-DIRECTED LEARNING)

กองฝึกอบรม
กรมที่ดิน กระทรวงมหาดไทย

การเรียนรู้ด้วยตนเอง

(Self – Directed Learning)

กองฝึกอบรม กรมที่ดิน

กระทรวงมหาดไทย

คำนำ

การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self - Directed Learning) เป็นแนวทางหนึ่งที่จะพัฒนาบุคลากรในองค์การให้เป็นผู้ที่มีความรู้และมีความพร้อมที่จะพัฒนาตนเอง โดยการเสริมในสิ่งที่ขาดและสร้างในส่วนที่ไม่มี ซึ่งวิธีนี้จะเป็นวิธีที่เหมาะสมกับผู้เรียนที่มีวุฒิภาวะที่สามารถรับผิดชอบการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ คือต้องเป็นผู้ที่มีความขวนขวาย ตั้งใจในการเรียนรู้เพื่อให้มีความรู้ที่หลากหลายไม่ว่าจะเกิดจากความจำเป็น ความต้องการ ความถนัด รวมถึงความพร้อมของตน การเรียนรู้ด้วยตนเองจึงเปรียบเสมือนรากฐานที่สำคัญที่จะเตรียมบุคลากรให้มีขีดความสามารถในทุกด้าน พร้อมจะตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันได้ตลอดเวลา

กองฝึกอบรม หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อบุคลากรกรมที่ดินหรือผู้ที่สนใจ อันจะส่งผลต่อการพัฒนาตนเองให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

กลุ่มวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้
กองฝึกอบรม กรมที่ดิน
มกราคม 2559

สารบัญ

	หน้า
ความสำคัญของการเรียนรู้ด้วยตนเอง	2
ความหมายของการเรียนรู้ด้วยตนเอง	4
ขั้นตอนของการเรียนรู้ด้วยตนเอง	5
รูปแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง	9
การเรียนรู้ด้วยตนเองเกิดขึ้นได้อย่างไร	12
การวางแผนการเรียนรู้ด้วยตนเอง	13
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง	15
ประโยชน์ของการเรียนรู้ด้วยตนเอง	18
สรุปการเรียนรู้ด้วยตนเอง	20
บรรณานุกรม	21

การเรียนรู้ด้วยตนเอง

(Self – Directed Learning)

การเรียนรู้ด้วยตนเอง
(Self – Directed Learning)

ในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่าง ๆ รอบด้าน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีที่มีการพัฒนามากขึ้น และมีการแข่งขันมากขึ้น ทำให้บุคลากรในแต่ละหน่วยงานกลายเป็นสิ่งสำคัญในการทำงาน เพราะหากบุคลากรปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์การไม่ทัน ถึงแม้จะมีเทคโนโลยีที่ทันสมัย องค์การก็จะไม่สามารถประสบความสำเร็จได้ องค์การต่าง ๆ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมบุคลากรให้เป็นผู้ที่มีความรู้ที่หลากหลายด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของบุคลากรและสิ่งที่ต้องการพัฒนาเพราะแต่ละบุคคลมีความรู้ไม่เท่ากัน ความสนใจในแต่ละด้านก็แตกต่างกันอีกด้วย การฝึกอบรมหรือการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ จึงไม่เพียงพออีกต่อไป “การเรียนรู้ด้วยตนเอง” (Self – Directed Learning) จึงเป็นการพัฒนาบุคลากรอีกวิธีหนึ่งที่มีความเหมาะสมกับสภาวการณ์ปัจจุบัน

ความสำคัญของการเรียนรู้ด้วยตนเอง

Knowles (อ้างถึงใน รุ่งอรุณ ไสยโสภณ 1975, หน้า 14-17) กล่าวถึงการเรียนรู้ด้วยตนเองว่ามีความสำคัญ 4 ประการ คือ

1. บุคคลที่เรียนรู้ด้วยการริเริ่มของตนจะเรียนได้มากกว่าดีกว่าบุคคลที่เป็นเพียงผู้รับหรือรอให้ผู้สอนถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ บุคคลที่เรียนรู้ด้วยตนเองจะเรียนอย่างตั้งใจ มีจุดมุ่งหมายและมีแรงจูงใจสูงสามารถใช้ประโยชน์จากการเรียนรู้ได้ดีกว่าและยาวนานกว่าบุคคลที่รอรับการสอนแต่อย่างเดียว

2. การเรียนรู้ด้วยตนเอง มีความสอดคล้องกับกระบวนการทางธรรมชาติของจิตวิทยาพัฒนาการ เมื่อแรกเกิดบุคคลต้องพึ่งผู้อื่นจำเป็นต้องมีบิดามารดาปกป้องและตัดสินใจแทน แต่เมื่อบุคคลเติบโตขึ้นมีความเป็นผู้ใหญ่มากขึ้นจะค่อย ๆ พัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นอิสระไม่ต้องพึ่งผู้อื่น ไม่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมหรือกำกับของผู้อื่น จะมีความเป็นตัวเองเพิ่มขึ้น สามารถดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเองและชี้นำตนเองได้

3. มีนวัตกรรมทางการศึกษาเพิ่มขึ้นมาก เช่น มีหลักสูตรใหม่ห้องเรียนแบบเปิดศูนย์วิทยบริการการศึกษาอย่างอิสระ โปรแกรมการเรียนที่จัดสำหรับบุคคลภายนอก การศึกษาระบบมหาวิทยาลัยเปิดเป็นต้น รูปแบบของนวัตกรรมเหล่านี้ล้วนแต่เป็นความรับผิดชอบของผู้เรียนที่จะต้องเริ่มจากการริเริ่มการเรียนรู้ด้วยตนเอง

4. ความเปลี่ยนแปลงของโลกหลาย ๆ ด้านอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดแนวคิดใหม่ในการศึกษา ได้แก่

4.1 ความรู้ต่าง ๆ ที่มนุษย์เรียนรู้และสะสมไว้จะค่อย ๆ ล้าสมัยและหมดไปภายในเวลา 10 ปี ดังนั้นจึงต้องพัฒนาทักษะดังกล่าว เมื่อบุคคลจบการศึกษาไปแล้วก็ยังสามารถแสวงหาความรู้เพิ่มเติมได้ เพื่อพัฒนาตนเองให้มีความรู้ใหม่เท่าทันโลก

4.2 การเรียนรู้ คือ การที่ผู้เรียนเริ่มเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากสิ่งแวดล้อมรอบตัวผู้เรียน เช่น เรียนรู้จากบิดา มารดา เพื่อน ครู สถาบันต่าง ๆ หรือจากสื่อมวลชน เป็นต้น นั่นก็คือ การเรียนรู้จะเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตและบุคคลสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต

4.3 การเรียนรู้ด้วยตนเอง จะไม่จำกัดอายุผู้เรียน ผู้เรียนมีโอกาสที่จะตัดสินใจเลือกเรียนตามความสนใจและความต้องการที่จะเรียนรู้ ผู้เรียนที่อยู่ในวัยเยาว์ควรเน้นทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อจะได้ใช้ทักษะนี้ในการแสวงความรู้ให้ทันต่อเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก

ความหมายของการเรียนรู้ด้วยตนเอง

มีนักการศึกษาหลายท่าน ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self - Directed Learning) ไว้หลากหลายแตกต่างกัน ดังนี้

ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ (2541, หน้า 4) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะเรียนด้วยความช่วยเหลือสนับสนุนจากภายนอกตัวผู้เรียนหรือไม่ก็ตาม ผู้เรียนจะริเริ่มการเรียนรู้ เลือกเป้าหมาย แสวงหาแหล่งทรัพยากรของการเรียนรู้ เลือกวิธีการเรียนรู้ จนถึงการประเมินความก้าวหน้าของการเรียนรู้ของตนเอง

พัชรี มะแสงสม (2544, หน้า 10) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเอง หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนมีเสรีภาพในการใช้ความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มีความตระหนักและรับผิดชอบต่อการเรียนของตนเอง ผู้เรียนจะทำการวางแผนและกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ เลือกแหล่งข้อมูล เลือกวิธีการเรียนรู้และประเมินผลด้วยตนเอง โดยอาจปรึกษาหรือขอความช่วยเหลือจากผู้สอนหรือบุคคลอื่นก็ได้

ทิศนา แขมมณี (2552, หน้า 125-126) ได้นิยามว่า หมายถึง การให้โอกาสผู้เรียนวางแผนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งครอบคลุมการวินิจฉัยความต้องการในการเรียนรู้ของตน การตั้งเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ การเลือกวิธีการเรียนรู้ การแสวงหาแหล่งความรู้ การรวบรวม

ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งการประเมินตนเอง โดยผู้สอนอยู่ในฐานะกัลยาณมิตรทำหน้าที่กระตุ้นและให้คำปรึกษาผู้เรียนในการวินิจฉัยความต้องการ กำหนดวัตถุประสงค์ ออกแบบแผนการเรียนและจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ แหล่งข้อมูล รวมทั้งร่วมเรียนรู้ไปกับผู้เรียนและติดตามประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วย

ขั้นตอนของการเรียนรู้ด้วยตนเอง

Knowles (อ้างถึงใน รุ่งอรุณ ไสยโสภณ 1975, หน้า 40-47) ได้อธิบายถึง องค์ประกอบที่เป็นขั้นตอนสำคัญในการเรียนรู้ด้วยตนเองไว้ดังนี้

1. การวิเคราะห์ความต้องการของตนเอง ในลักษณะแบบมีส่วนร่วมจะเริ่มต้นจากการให้ผู้เรียนแต่ละคนบอกความต้องการและความสนใจพิเศษของตนเองในการเรียน ให้เพื่อนอีกคนหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำ และเพื่อนอีกคนหนึ่งทำหน้าจดบันทึก กระทำเช่นนี้หมุนเวียนไปจนครบทั้ง 3 คน ได้แสดงบทบาทครบ 3 ด้าน คือผู้เสนอความต้องการ ผู้ให้คำปรึกษา และผู้คอยจดบันทึกสังเกตการณ์ การเรียนรู้บทบาทดังกล่าวให้ประโยชน์อย่างยิ่งในการเรียนรู้ร่วมกัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทุก ๆ ด้าน

2. กำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียน โดยเริ่มต้นจากบทบาทของผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังนี้

2.1 ผู้เรียนควรศึกษาจุดมุ่งหมายของวิชา แล้วจึงเริ่มเขียนจุดมุ่งหมายในการเรียน

2.2 ผู้เรียนควรเขียนจุดมุ่งหมายให้แจ่มชัด เข้าใจได้ ไม่คลุมเครือ คนอื่นอ่านแล้วเข้าใจ

2.3 ผู้เรียนควรเน้นถึงพฤติกรรมที่ผู้เรียนคาดหวัง

2.4 ผู้เรียนควรกำหนดจุดมุ่งหมายที่สามารถวัดได้

2.5 การกำหนดจุดมุ่งหมายของผู้เรียนในแต่ละระดับควรมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

3. การวางแผนการเรียน โดยผู้เรียนกำหนดวัตถุประสงค์ของวิชา ผู้เรียนควรวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนตามลำดับ ดังนี้

3.1 ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้กำหนดเกี่ยวกับการวางแผนการเรียนของตนเอง

3.2 การวางแผนการเรียนของผู้เรียน ควรเริ่มต้นจากผู้เรียนกำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ด้วยตนเอง

3.3 ผู้เรียนเป็นผู้จัดเนื้อหาให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการและความสนใจของผู้เรียน

3.4 ผู้เรียนเป็นผู้ระบุวิธีการเรียน เพื่อให้เหมาะสมกับตนเองมากที่สุด

4. การแสวงหาแหล่งวิทยาการ เป็นกระบวนการศึกษาค้นคว้าที่มีความสำคัญต่อการศึกษาในปัจจุบันเป็นอย่างมาก ดังนี้

4.1 ประสบการณ์การเรียนแต่ละด้านที่จัดให้ผู้เรียนสามารถแสดงให้เห็นถึงความมุ่งหมาย ความหมายและความสำเร็จของประสบการณ์นั้น ๆ

4.2 แหล่งวิทยาการ เช่น จาก internet วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ห้องสมุด และสื่อต่าง ๆ รวมทั้งการเรียนจากมหาวิทยาลัยเปิด สามารถนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสม

4.3 เลือกแหล่งวิทยาการให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน

4.4 มีการจัดสรรอย่างดี เหมาะสม กิจกรรมบางส่วนผู้เรียนจะเป็นผู้จัดการเองตามลำพัง เช่น การเรียนรู้ที่ผู้เรียนกำหนดขึ้นเอง เป็นการเรียนรู้ที่ให้อิสระแก่ผู้เรียนในการเลือกจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทดสอบเอง มีอิสระในการเลือกจุดมุ่งหมายใดก็ได้และบางส่วนเป็นกิจกรรมที่จัดร่วมกันระหว่างครูกับผู้เรียน เช่น ศึกษาด้วย

การคุมตนเอง เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องศึกษาค้นคว้าจากสื่อการเรียนรู้ โปรแกรมการเรียนต่าง ๆ ด้วยตนเอง ผู้สอนช่วยแนะนำและจัดหาเอกสาร วัสดุ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกไว้ให้

5. การประเมินผล เป็นขั้นตอนสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ช่วยให้ผู้เรียนทราบถึงความก้าวหน้าในการเรียนของตนเองเป็นอย่างดี การประเมินผลจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ทั้งนี้จะเกี่ยวข้องกับสิ่งต่อไปนี้ ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ ทัศนคติ และค่านิยม ซึ่งขั้นตอนในการประเมินผลมีดังนี้

5.1 กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ให้แน่ชัด

5.2 ดำเนินการทุกอย่าง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ขั้นตอนนี้สำคัญในการใช้ประเมินผลการเรียนการสอน

5.3 รวบรวมหลักฐาน การตัดสินใจจากการประเมินผลจะต้องอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่สมบูรณ์และเชื่อถือได้

5.4 รวบรวมข้อมูลก่อนเรียน เพื่อเปรียบเทียบหลังเรียนว่าผู้เรียนก้าวหน้าไปเพียงใด

5.5 แหล่งของข้อมูลจะหาข้อมูลจากครู และผู้เรียนเป็นหลักในการประเมิน

ในขั้นการประเมินผลนี้ ผู้บังคับบัญชามีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในการประเมินการเรียนรู้ของผู้ใต้บังคับบัญชาว่า มีความรู้เพิ่มขึ้นมากน้อยเพียงใด ซึ่งจะต้องยอมรับผลที่เกิดขึ้นทั้งสองฝ่าย

รูปแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ผู้บังคับบัญชาควรทราบรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อจะได้ช่วยวิเคราะห์และส่งเสริมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2545, หน้า 50-51) ได้เสนอหลักการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองไว้ ดังนี้

1. ศึกษาผู้เรียนเป็นรายบุคคล เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งในด้านความสามารถในการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ เจตคติ ฯลฯ ดังนั้น การจัดการเรียนรู้จึงต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความสามารถในการเรียนรู้ และวิธีการเรียนรู้ โดยจัดการเรียนรู้ เนื้อหา และสื่อที่เอื้อต่อการเรียนรู้รายบุคคล รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้นำเอาประสบการณ์ของตนมาใช้ในการเรียนรู้ด้วย

2. จัดให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียน การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีเมื่อผู้เรียนมีส่วนร่วมรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง ดังนั้น การจัดการเรียนรู้จึงควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีบทบาทตั้งแต่การวางแผนกำหนดเป้าหมายการเรียนที่สอดคล้องกับความต้องการของตนหรือกลุ่ม การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียน การเลือกใช้วิธีการเรียนรู้ การใช้แหล่งข้อมูล ตลอดจนการประเมินผลการเรียนของตน

3. พัฒนาทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียน การจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เรียนจะต้องได้รับการฝึกให้มีทักษะและยุทธศาสตร์การเรียนรู้ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง เช่น การบันทึกข้อความ การจัดประเภทหมวดหมู่ การสังเกตุ การแสวงหาและใช้แหล่งความรู้ เทคโนโลยีและสื่อที่สนับสนุนการเรียน รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ในการตัดสินใจ แก้ปัญหา กำหนดแนวทางการเรียนรู้ และเลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง

4. พัฒนาทักษะการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น การเรียนรู้ด้วยตนเองไม่ได้หมายความว่า ผู้เรียนต้องเรียนคนเดียว โดยไม่มีชั้นเรียนหรือเพื่อนเรียน ยกเว้นการเรียนแบบรายบุคคล โดยทั่วไปแล้ว ในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนจะได้ทำงานร่วมกับเพื่อนกับครูและบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นจึงต้องพัฒนาทักษะการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นให้กับผู้เรียนเพื่อให้รู้จักการทำงานเป็นทีม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำกิจกรรม

กลุ่มร่วมกับเพื่อนที่มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ เจตคติที่แตกต่างกัน เพื่อให้สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในกระบวนการเรียนรู้

5. พัฒนาทักษะการประเมินตนเอง และการร่วมมือกันประเมิน

ในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการประเมินการเรียนรู้ ดังนั้น จึงต้องพัฒนาทักษะการประเมินให้แก่ผู้เรียนและสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้เรียนว่า การประเมินตนเองเป็นส่วนหนึ่งของระบบประเมินผล รวมทั้งยอมรับผลการประเมินจากผู้อื่นด้วย นอกจากนี้ต้องจัดให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การประเมินผลหลาย ๆ รูปแบบ

6. จัดปัจจัยสนับสนุนการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน

สภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนั้น บริเวณสถานที่ทำงานจึงต้องจัดให้เป็นแหล่งความรู้ที่ผู้เรียนจะค้นคว้าด้วยตนเองได้ เช่น มุมหนังสือ บทเรียนสำเร็จรูป ชุดการสอน ฯลฯ รวมทั้งบุคลากร เช่น ผู้ที่ช่วยอำนวยความสะดวกและแนะนำเมื่อผู้เรียนต้องการ

ดังนั้น หลักการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้บังคับบัญชาต้องศึกษาผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นรายบุคคล จัดให้ผู้เรียนมีส่วนรับผิดชอบในการเรียน พัฒนาทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียน พัฒนาทักษะการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น พัฒนาทักษะการประเมินตนเอง และการร่วมมือกันประเมินและจัดปัจจัยสนับสนุนการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน

การเรียนรู้ด้วยตนเองเกิดขึ้นได้อย่างไร

การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้อย่างไรนั้น Gross (อ้างถึงใน สมบูรณ์ ศาลยาชีวิน 2526, หน้า 267) อธิบายว่า ขั้นตอนการเรียนรู้ของบุคคลจะเกิดขึ้นได้ต้องประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การรับรู้สิ่งแปลกใหม่ เป็นการเรียนรู้ในรูปของความรู้สึกกับความแปลกใหม่ที่ได้พบเห็นกับความรู้ต่าง ๆ ที่น่าสนใจน่าท้าทายสติปัญญา

ขั้นตอนที่ 2 การครุ่นคิดตรึกตรอง เป็นการเรียนรู้อย่างมีระบบมีการวิเคราะห์ข้อเท็จจริงพยายามให้ได้มาซึ่งความรู้ ความจริงอย่างมีระบบแบบแผน

ขั้นตอนที่ 3 การซาบซึ้งและการสร้างสรรค์ เป็นความพร้อมที่จะลงมือปฏิบัติได้ด้วยตนเอง

การวางแผนการเรียนรู้ด้วยตนเอง

เมื่อทราบถึงขั้นตอนการเรียนรู้ด้วยตนเองแล้วและตัดสินใจที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองในเรื่องใดแล้ว ผู้เรียนจะต้องมีการศึกษาและวางแผนอย่างเป็นขั้นตอนเพื่อให้การเรียนรู้นั้นบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

ซึ่ง Tough (อ้างถึงใน วิไลพร มณีพันธ์ 2539, หน้า 27-29) อธิบายขั้นตอนการวางแผนการเรียนรู้ด้วยตนเองไว้ ดังนี้

1. การตัดสินใจว่า ในกระบวนการเรียนรู้นั้นอะไรเป็นความรู้ทักษะที่จะเรียนรู้ ผู้เรียนอาจจะมองหาข้อผิดพลาดและจุดอ่อนของความรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยพิจารณาทั้งด้านทักษะ และรูปแบบการเรียนรู้ในปัจจุบัน

2. การตัดสินใจว่า จะเรียนรู้กิจกรรมเฉพาะอย่างไร วิธีการแหล่งวิชาการหรืออุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเรียนมีอะไรบ้าง ในข้อนี้ผู้เรียนควรศึกษาว่าตนเองมีความต้องการเฉพาะด้านอะไร เกณฑ์ที่ใช้เลือกแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้หรือกิจกรรมเฉพาะอย่าง การรวบรวมความรู้ ข้อเท็จจริง และความหมายของแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้หรือกิจกรรมเฉพาะด้าน ผู้เรียนอาจดูจากหนังสือ บทความ ก่อนการเลือกสิ่งที่เหมาะสมที่สุด ในกรณีที่เป็นแหล่งทรัพยากรบุคคลอาจตัดสินใจว่าบุคคลประเภทใดที่จะให้เนื้อหาวิชาที่ต้องการได้และพยายามหาบุคคลเหล่านั้น ซึ่งเลือกสรรแล้วว่าเหมาะสมที่สุด

3. ตัดสินใจว่า จะเรียนที่ใด ผู้เรียนอาจเลือกบริเวณที่เงียบสะดวก สบายและไม่มีผู้ใดมารบกวนหรืออาจจะต้องการสถานที่ซึ่งมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวก

4. วางเป้าหมาย หรือกำหนดระยะเวลาการทำงานที่แน่นอน

5. ตัดสินใจว่า จะเริ่มเรียนเรื่องใด เมื่อใด

6. ตัดสินใจว่า ช่วงระยะเวลาใด เนื้อหาควรจะก้าวไปเท่าใด

7. พยายามหามูลเหตุที่เป็นอุปสรรค ที่ทำให้การเรียนไม่ประสบความสำเร็จหรือหาขั้นตอนส่วนที่ทำให้กระบวนการเรียนรู้ไม่มีประสิทธิภาพ

8. การหาเวลาสำหรับการเรียนรู้ ขั้นตอนนี้จะเกี่ยวข้องกับการลดเวลาหรือจัดเวลาให้เหมาะสมกับการทำงาน กิจกรรมในครอบครัว หรือการพักผ่อน โดยอาจจะขอไม่ให้บุคคลอื่นรบกวนในเวลาที่กำลังศึกษา หรือขอให้ผู้อื่นทำงานแทนเป็นครั้งคราว

9. ประเมินระดับความรู้และทักษะหรือความก้าวหน้าของตน

10. การเข้าถึงแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้หรืออุปกรณ์ที่เหมาะสมในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของขั้นตอนนี้ ผู้เรียนอาจหาเวลาว่างไปในที่ต่าง ๆ ค้นคว้าจากหนังสือในห้องสมุด ตลอดจนการพบบุคคลที่เอื้อต่อการเรียนรู้

11. การสะสมหรือหาเงินที่จำเป็นสำหรับประโยชน์ในการหาแหล่งวิทยาการ การซื้อหนังสือ การเช่าอุปกรณ์บางอย่างตลอดจนค่าใช้จ่ายในการศึกษา

12. เตรียมสถานที่หรือจัดห้องเรียนให้เหมาะสมสำหรับการเรียน โดยคำนึงถึงสภาพอากาศ แสงสว่าง เป็นต้น

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง Knowles, Skager, and Tough (อ้างถึงใน รุ่งอรุณ ไสยโสภณ 2552, หน้า 122) สรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองมีดังต่อไปนี้

1. การยอมรับตนเอง (self – acceptance) หมายถึงมีเจตคติในเชิงบวกต่อตนเอง มีความเชื่อมั่นว่าตนเองสามารถพึ่งตนเองได้ ดูแลตนเองได้ เป็นผู้เปิดกว้างต่อการเรียนรู้ มีความเป็นตัวของตัวเอง รวมทั้งมีความยืดหยุ่นในการเรียนรู้ มีความเต็มใจแน่วแน่ในการเรียนรู้ ศึกษาปัญหาโดยการลองผิดลองถูก หรือการเรียนรู้มีความล้มเหลวก็มีความพยายามที่จะนำมาปรับปรุงแก้ไขไม่ท้อถอย ยอมแพ้หรือยกเลิก เป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน มีความรักในการเรียน มองอนาคตในแง่ดี และมีความสามารถใช้ทักษะทางการศึกษาหาความรู้และทักษะการแก้ปัญหา

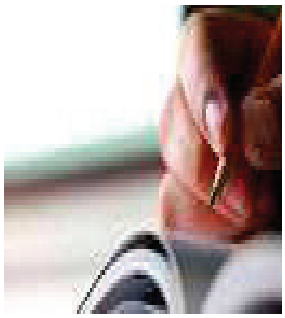

2. แรงจูงใจ ซึ่งเป็นแรงจูงใจภายใน (intrinsic motivation) มีความอยากรู้อยากเห็น ความพอใจที่จะทำให้เกิดความเข้าใจ และแสดงความสามารถของตนในบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งแรงจูงใจภายในนี้เป็นแรงจูงใจของการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ต้องการพัฒนาศักยภาพของตนให้เป็นจริง เพื่อให้มีทักษะ ความรู้ ความฉลาดเพิ่มขึ้น มิใช่เพื่อเป็นการปรับตัวหรือตอบสนองต่อแรงกดดันจากสิ่งแวดล้อม แต่เพื่อเป็นการพิสูจน์ความสามารถหรือศักยภาพของตน

3. การวางแผนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนจะต้องมีความตระหนักและรับผิดชอบต่อแผนการเรียนของตน โดยหาความจำเป็นของการเรียนรู้ของตน รู้ถึงความต้องการในการเรียนของตน ตั้งเป้าหมายของการเรียนรู้ หาเวลาสำหรับการเรียนรู้ จัดเวลาที่เหมาะสมกับการทำงาน กิจกรรมครอบครัว หรือการพักผ่อน การแสวงหาความรู้ทั้งที่เป็นแหล่งวิชาการและแหล่งบุคคล เลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตน ต้องรู้วิธีการที่จะเรียนรู้ว่าจะไปสู่จุดที่ต้องการจะรู้อย่างไร ซึ่งการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองไม่จำเป็นต้องเรียนคนเดียว อาจมีการสอบถามจากผู้อื่นหรือขอความช่วยเหลือจากบุคคลภายนอก บางครั้งอาจมีการทำงานพร้อมกับคนอื่น แต่ตนเองมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งการเรียนรู้จากการฝึกและปฏิบัติจะก่อให้เกิดความเร็วและประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ มีการประเมินผลการเรียนรู้ของตน สามารถที่จะประเมินตนเองได้ว่าจะเรียนได้ดีแค่ไหน หรืออาจขอให้ผู้อื่นประเมินการเรียนรู้ของตนก็ได้ ซึ่งผู้เรียนจะต้องยอมรับผลการประเมิน

ภายนอกว่าถูกต้อง ต้องให้ผู้ประเมินมีความคิดอย่างอิสระ และการประเมินสอดคล้องกับสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏเป็นจริงอยู่ขณะนั้น

4. ความพร้อม (readiness) โดยบุคคลที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองจะต้องเป็นผู้มีความพร้อมในด้านต่าง ๆ คือ ด้านสุขภาพ บุคคลจะต้องมีสุขภาพจิตที่ดีในร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ ระดับความรู้สึกการรับรู้ และยอมรับความรู้สึก มีความสมดุลทั้งภายในและภายนอกอย่างมั่นคง มีความสงบภายใน มีความมุ่งมั่นและมีความคิดก่อนลงมือทำ ด้านทักษะ มีการพัฒนาทักษะด้านสมอง และมีการสร้างสรรค์ความคิดในหลายรูปแบบ รวมทั้งความทรงจำ ความมีเหตุผล ความรู้เรื่องการงาน และเทคนิคต่าง ๆ มีความคิดสร้างสรรค์และมีสัญชาติญาณ

5. บรรยากาศและสภาพแวดล้อม บรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ต้องเป็นบรรยากาศของความเป็นอิสระ ไว้วางใจกัน ให้เกียรติ เคารพในกฎเกณฑ์ร่วมกัน เคารพในความเป็นมนุษย์ร่วมกัน รวมไปถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพต่าง ๆ ที่ต้องเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ซึ่งผู้อำนวยความสะดวกจะมีส่วนช่วยให้เกิดบรรยากาศของการเรียนรู้ด้วยตนเอง ต้องมีลักษณะของผู้ที่มีความอบอุ่น มีความรัก ความสนใจและยอมรับในตัวของผู้เรียน เป็นบุคคลที่พร้อมจะเปลี่ยนแปลงและยอมรับประสบการณ์ใหม่ ๆ

ประโยชน์ของการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามความสามารถของตนเอง เป็นการคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้เรียนมีอิสระมากกว่าการเรียนการสอนแบบปกติ เป็นการจูงใจผู้เรียนให้ชอบบรรยากาศในการเรียนมากขึ้น (วีระ ไทยพานิช, 2529, หน้า 12)

Knowles (อ้างถึงใน รุ่งอรุณ ไสยโสภณ 1975, หน้า 37-38) ได้กล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ของการเรียนรู้ด้วยตนเอง สรุปได้ดังนี้

1. บุคคลที่เรียนรู้ด้วยการริเริ่มของตนเองจะเรียนได้มากกว่าดีกว่า มีความตั้งใจ มีจุดมุ่งหมายและมีแรงจูงใจสูงกว่า สามารถนำประโยชน์จากการเรียนรู้ไปใช้ได้ดีกว่าและยาวนานกว่าคนที่เรียนโดยเป็นเพียงผู้รับ หรือรอการถ่ายทอดจากผู้สอนเท่านั้น

2. การเรียนรู้ด้วยตนเองส่วนใหญ่มีลักษณะที่เป็นไปโดยธรรมชาติ ตามพัฒนาการทางจิตวิทยา ทำให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองให้มีวุฒิภาวะขึ้น เช่น จากความต้องการการพึ่งพาผู้อื่นไปสู่ความเป็นตัวของตัวเอง จากความสามารถต่ำไปสู่ความสามารถที่สูงขึ้น และจากการมีความรับผิดชอบต่ำไปสู่การมีความรับผิดชอบที่สูงขึ้น จนถึงความสามารถในการนำตนเอง

3. การเรียนรู้ด้วยตนเองทำให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นลักษณะที่สอดคล้องกับการพัฒนาการใหม่ ๆ ทางการศึกษา เช่น หลักสูตรใหม่ ห้องเรียนแบบเปิด ศูนย์บริการวิชาการ โครงการการศึกษาอิสระ มหาวิทยาลัยเปิดและอื่น ๆ ที่เน้นให้ผู้เรียนรับผิดชอบการเรียนรู้ด้วยตนเอง

4. การเรียนรู้ด้วยตนเองทำให้ผู้เรียนสามารถปรับตนเองให้อยู่รอดและทันต่อการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ที่เกิดอย่างรวดเร็วในโลก การเรียนรู้ด้วยตนเองจึงเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องไปตลอดชีวิต

ประโยชน์ของการเรียนรู้ด้วยตนเองนั้น มีประโยชน์ต่อผู้เรียนผู้สอนและกระบวนการจัดการเรียนการสอน การเรียนรู้ด้วยตนเองสามารถตอบสนองต่อความแตกต่างทางด้านความถนัดและความสามารถทางการเรียนของแต่ละบุคคล มีอิสระในการเลือกเวลาและสถานที่ในการเรียน ช่วยให้เกิดการออกแบบพัฒนาสื่อการเรียนการสอนที่ส่งเสริมประสิทธิภาพในการเรียนรู้เพิ่มขึ้น

สรุปการเรียนรู้ด้วยตนเอง

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ การที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ตาม ตามความสนใจ ตามความต้องการของตน โดยวิธีที่ตนเองถนัดทำให้ความรู้ที่ได้มีความหมาย เป็นความรู้ที่คงทน เพราะเกิดจากการได้ลงมือปฏิบัติและคิดวางแผนในการเรียนรู้อย่างเป็นระบบด้วยตัวของผู้เรียนเอง เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนพัฒนาสติปัญญา ความมีเหตุผล ความคิดที่เป็นระบบระเบียบ ไม่ยอมรับหรือเชื่อสิ่งใดง่าย ๆ หากยังไม่ได้พิสูจน์หรือคิดหาเหตุผลประกอบ

บรรณานุกรม

ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ. (2541). *รายงานการวิจัยเรื่อง ความพร้อมในการเรียนรู้โดยการชี้นำตนเองของผู้เรียนผู้ใหญ่ของกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่บางประเภท.* กรุงเทพฯ: สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ไชยยศ เรื่องสุวรรณ. (2526). *เทคโนโลยีการศึกษา: หลักการและแนวปฏิบัติ.* กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.

ทิศนา แขมมณี. (2552). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

พัชรี มะแสงสม. (2544). *ปัจจัยบางประการที่สัมพันธ์กับความพร้อมในการเรียนรู้ด้วยตนเอง.* ปริญญานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

รุ่งอรุณ ไสยโสภณ. (2552). *การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self – Directed Learning : SDL).* เอกสารสาระหลักการและแนวคิดประกอบการดำเนินงาน กศน: คัมภีร์ กศน.

วิไล องค์ธนะสุข. (2543). *การพัฒนาบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย เรื่อง การผลิตรายการโทรทัศน์.* ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วิไลพร มณีพันธุ์. (2539). *ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและสภาพแวดล้อมในการทำงานกับความพร้อมในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ของพยาบาลประจำโรงพยาบาลของรัฐ* กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วีระ ไทยพานิช. (2529). *57 วิธีสอน.* กรุงเทพฯ: ภาควิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วัฒนาพร ระงับทุกข์. (2545). *เทคนิคและกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2545.* กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

สมคิด อิสระวัฒน์. (2532). *รายงานการวิจัยลักษณะการเรียนรู้ด้วยตนเองของคนไทย.* กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. การวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง.

สมบูรณ์ ศาลยาชีวิน. (2526). *จิตวิทยาการเรียนการสอน.* กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

1. นางสุพินดา นาคบัว	ผู้อำนวยการกองฝึกอบรม
2. นางสาวพรอุษา ประทุม	นักทรัพยากรบุคคลชำนาญการพิเศษ หัวหน้ากลุ่มงานวิชาการและพัฒนาการฝึกอบรม กองฝึกอบรม

คณะผู้จัดทำ

1. นางสาวกรรณิการ์ เสมมณี	นักทรัพยากรบุคคลชำนาญการ กองฝึกอบรม
2. นางสาวกันยารัตน์ กรวิทยโยธิน	นักทรัพยากรบุคคลชำนาญการ กองฝึกอบรม
3. นายภาณุพันธ์ พลอยพันธ์	นักทรัพยากรบุคคลชำนาญการ กองฝึกอบรม

บันทึกช่วยจำ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

พิมพ์ที่ กองการพิมพ์ กรมที่ดิน พ.ศ. ๒๕๕๙ จำนวน ๑,๒๐๐ เล่ม